

О‘ZBEKISTONNING XALQARO REYTING VA INDEKSLARDAGI O‘RNINI YAXSHILASH MASALALARI

Andijon davlat pedagogika insituti
O‘zbekistonning eng yangi tarixi o‘qituvchisi
*Ilmiy rahbari: **Keldiyeva Shahnoza***
Andijon davlat pedagogika institutining
Matematika va informatika yo`nalishi 1- bosqich talabasi
G‘anijonova Buxojal Otabek qizi
Andijon davlat pedagogika institutining
Matematika va informatika yo`nalishi 1- bosqich talabasi
Adaxamjonova Gulsanam Oqiljon qizi

Annotatsiya. O‘zbekistonning xalqaro reyting va indekslardagi o‘rnini yaxshilash sarmoyalarni jalb qilish, iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish, siyosiy islohotlarni rag‘batlantirish va jahon miqyosida mamlakatning umumiy raqobatbardoshligini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi bilan ahamiyatlidir. Xalqaro indekslardagi yuqori reyting ko‘rsatkichlari mamlakatning global obro‘si va mavqeini oshiradi. Bu esa investorlar, biznes hamjamiyati va sayyohlarga O‘zbekiston sarmoya, savdo va turizm kabi turli imkoniyatlar uchun qulay joy ekaniga dalolat beradi. O‘zbekistonning boshqa mamlakatlarga nisbatan o‘rnini tushunish orqali siyosatchilar kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashga harakat qilishlari mumkin. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo‘lgan xalqaro reyting va indekslarda uning o‘rnini baholash hamda reyting metodologiyasining nazariy muammolari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Reyting, indeks, institutsional iqtisodiyot, diversifikatsiya, innovatsiya, huquqiy normalar, tashkilot, raqobatbardoshlik, texnologiya

O‘zbekistonning xalqaro reyting va indekslardagi mavqeini oshirish aniq strategiyani amalga oshirish bilan birga nazariya va amaliyotdagi turli muammolarni hal qilishni talab qiladi. To‘g‘ri va ishonchli ma’lumotlarni to‘plash va hisobot berishni ta’minlash xalqaro reytinglar uchun juda muhimdir. Mamlakatda ishonch va ishonchlilikni mustahkamlash uchun ma’lumotlar shaffofligini oshirish, statistik tizimlarni mustahkamlash va mustaqil tekshirishni rag‘batlantirishga e’tibor qaratilishi kerak. Ma’lumotlarning aniqligi va shaffofligi axborotning ishonchliligini ta’minlashda hal qiluvchi omillardir. Ma’lumotlarning aniqligi to‘planayotgan, qayta ishlanayotgan va taqdim etilayotgan ma’lumotlarning to‘g‘riligi va aniqligini bildiradi. Bu ma’lumotlarning xatolar, nomuvofiqliklar va noto‘g‘ri ma’lumotlardan xoli bo‘lishini ta’minlashni o‘z ichiga oladi. Ma’lumotlarning aniqligiga erishish uchun

ishonchli ma'lumotlar manbalaridan foydalanish, ishonchli ma'lumotlarni yig'ish usullarini joriy etish, sifat nazorati tekshiruvlarini o'tkazish va ma'lumotlarni tekshirish usullaridan foydalanish talab etiladi. Oshkoralik esa ma'lumotlarning ochiqligi va ulardan foydalanish imkoniyati bilan bog'liq. Bu esa ma'lumotlarni jamoatchilik, manfaatdor tomonlar va boshqa tegishli tomonlar uchun ochiq va tushunarli qilishni o'z ichiga oladi. Shaffof ma'lumotlarni tekshirish, javobgarlik va ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bunga ochiq ma'lumotlar tashabbuslari, ma'lumotlarni almashish protokollari, aniq hujjatlar va foydalanuvchilarga qulay ma'lumotlarni taqdim etish kabi amaliyotlar orqali erishish mumkin. Ma'lumotlarning aniqligi va shaffofligi ishonchni mustahkamlash, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishni targ'ib qilish hamda samarali siyosat ishlab chiqish va amalga oshirishga yordam berish uchun zarur. Tashkilotlar va muassasalar o'z ma'lumotlarining yaxlitligi va ishonchliligini ta'minlash uchun ushbu jihatlariga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Institutsional islohotlar: boshqaruv tizimini, qonun ustuvorligini va me'yoriy-huquqiy bazani yaxshilash uchun institutsional islohotlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Bunga davlat institutlarida shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni oshirish, shuningdek, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun ishbilarmonlik muhitini yaxshilash kiradi. Iqtisodiy diversifikatsiya deganda mamlakat yoki mintaqaning iqtisodiy bazasini kengaytirish jarayoni tushuniladi. Bu esa barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun faqatgina sanoat yoki muayyan sektorga bog'liqlikni kamaytirish hamda bir nechta sektorlarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'zbekiston sharoitida iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish hukumat iqtisodiy islohotlar dasturining asosiy yo'nalishi bo'lib kelgan. Tarixan O'zbekiston paxta yetishtirish va tabiiy gaz sanoatiga qattiq qaram bo'lgan. Biroq, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va bu qaramlikni kamaytirishga harakat qilindi. O'zbekistonda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri ishlab chiqarish sektorini rivojlantirish bo'ldi. Hukumat to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hamda to'qimachilik, avtomobilsozlik va elektronika kabi sohalarning o'sishiga ko'maklashish bo'yicha siyosat va imtiyozlarni amalga oshirdi. Bu yangi zavodlarning barpo etilishiga va bandlik imkoniyatlarining yaratilishiga olib keldi. Diversifikasiyaning yana bir yo'nalishi bu turizm industriyasini ilgari surishdir. O'zbekiston boy madaniy meros va tarixiy obidalarga ega bo'lib, ular xalqaro sayyohlarni jalb qilish imkoniyatiga ega. Hukumat infratuzilmani rivojlantirishga, viza siyosatini yaxshilashga sarmoya kiritdi va turizmni rivojlantirish uchun marketing kampaniyalarini amalga oshirdi. Bu nafaqat daromad keltirdi, balki tegishli tarmoqlarda ish o'rinlari va yangi imkoniyatlar yaratdi. Bundan tashqari, paxta yetishtirishga qaramlikni kamaytirish uchun qishloq xo'jaligini diversifikatsiya qilishga ustuvor ahamiyat berildi. Hukumat oziq-ovqat xavfsizligini oshirish va qishloq xo'jaligi eksportini rag'batlantirish maqsadida meva, sabzavot va g'alla kabi

muqobil ekinlarni yetishtirishni rag'batlantirdi. Shuningdek, hukumat axborot texnologiyalari (IT) sohasini rivojlantirishga ham e'tibor qaratmoqda. IT - sanoatning o'sishiga ko'maklashish, texnologik startaplarni jalb qilish va raqamli infratuzilmani yaxshilash bo'yicha tashabbuslar ko'tarildi. Bu yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga hissa qo'shish imkoniyatiga ega. Umuman olganda, O'zbekistonda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish bir necha tarmoqlarga qaramlikni kamaytirish va yanada muvozanatli hamda barqaror iqtisodiyotni yaratishga qaratilgan. O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga ko'maklashish, investitsiyalarni jalb etish va aholi uchun ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan siyosat olib borilmoqda. Yagona sektorga qaramlikni kamaytirish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish mamlakat raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. O'zbekistonda infratuzilma va inson kapitalini rivojlantirishga sarmoya kiritish bilan birga, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, turizm va innovatsiyalar kabi sohalarni rivojlantirishga e'tibor qaratilishi lozim. Ijtimoiy rivojlanish, jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash va qashshoqlikni kamaytirishga ustuvor ahamiyat berish inson taraqqiyoti ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun juda muhimdir. Ijtimoiy infratuzilma va ijtimoiy tengsizliklarni bartaraf etuvchi dasturlarga sarmoya kiritish hayot sifatini yaxshilashga hissa qo'shishi va O'zbekistonning ijtimoiy ko'rsatkichlardagi mavqeini oshirishi mumkin. O'zbekistonda so'nggi yillarda ijtimoiy rivojlanish hukumatning asosiy ustuvor yo'nalishi bo'lib kelgan. Jamiyat hayotining turli jabhalarini, jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarni yaxshilashga qaratilgan sa'y-harakatlar amalga oshirildi. Ta'lim sohasida sifatli ta'lim olish imkoniyatini oshirish va umrbod ta'limni rivojlantirish tashabbuslari mavjud. Hukumat yangi maktablar qurish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va o'qituvchilarning malakasini oshirish imkoniyatlarini yaratishga sarmoya kiritdi. Shuningdek, o'qishga qabul qilish ko'rsatkichlarini oshirish va ta'limdagi tafovutlarni kamaytirishga harakat qilindi. Sog'liqni saqlash sohasida O'zbekiston sog'liqni saqlash xizmatlarini yaxshilash va tibbiy muassasalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish ustida ish olib bormoqda. Hukumat yangi kasalxonalar va poliklinikalar qurishga, shuningdek, sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislarini tayyorlashga sarmoya kiritdi. Shuningdek, zarur dori-darmonlarning mavjudligi va arzonligini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlar amalga oshirildi. Infratuzilmani rivojlantirish internetga ulanishni yaxshilash va umumiy hayot sifatini yaxshilash uchun ustuvor vazifa bo'lib kelgan. Yo'llar, ko'priklar, logistika tizimlarini qurish va ta'mirlashga sarmoya kiritildi. Bu esa iqtisodiy o'sishni osonlashtirdi, bozorlarga kirishni yaxshiladi va jismoniy shaxslarning harakatchanligini oshirdi. Xizmatlar sohasi ham O'zbekistonda ijtimoiy rivojlanishning asosiy yo'nalishi bo'lib kelgan. Ijtimoiy himoya dasturlarini kengaytirish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash,

ijtimoiy inklyuzivlikni rag‘batlantirish borasidagi ishlar amalga oshirildi. Qashshoqlik, ishsizlik va ijtimoiy tengsizliklarni bartaraf etishga qaratilgan tashabbuslar amalga oshirildi. O‘zbekiston ijtimoiy rivojlanishda sezilarli yutuqlarga erishdi, ammo muammolar hamon saqlanib qolmoqda. Hukumat barcha shaxslar xizmatlardan foydalanishda teng imkoniyatlarga ega bo‘lgan yanada inklyuziv va adolatli jamiyat yaratish yo‘lida ishlashda davom etmoqda. Xalqaro hamkorlik va sheriklikda faol ishtirok etish qimmatli bilim almashish, texnik yordam va ilg‘or tajribalardan foydalanish imkonini beradi. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish va global tashabbuslarda ishtirok etish O‘zbekistonga o‘z siyosatini xalqaro standartlar va mezonlarga moslashtirishga yordam beradi. Ijobiy xalqaro ko‘rinishini rivojlantirish va O‘zbekiston taraqqiyoti hamda yutuqlarini samarali yetkazish muhim ahamiyatga ega. Strategik aloqa va brending kampaniyalarini amalga oshirish mamlakat salohiyati haqida xabardorlikni oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro reytinglardagi obro‘cini oshirishga yordam beradi. Umuman olganda, ma‘lumotlarning to‘g‘riligi, institutsional islohotlar, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, ijtimoiy rivojlanish, xalqaro hamkorlik va samarali muloqotga qaratilgan keng qamrovli strategiya O‘zbekistonning xalqaro reyting va indekslardagi o‘rnini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bu turli manfaatdor tomonlar, jumladan hukumat, xususiy sektor, fuqarolik jamiyati va xalqaro hamkorlardan uzoq muddatli majburiyat hamda birgalikdagi sa’yuharakatlarni talab qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 18.05.2022 yildagi PQ-246-son Qaroriga muvofiq, ilmiy tadqiqot va oliy ta’lim muassasalari loyihaviy boshqaruvining PMI PMBOK – “Loyihalarni boshqarish bo‘yicha bilimlar jamlanmasi” xalqaro standarti (PMI PMBOK xalqaro standarti) asosida past ko‘rsatkichli indikatorlar bo‘yicha soha va tarmoqlardagi mavjud tizimli xatoliklarni bartaraf etish loyihalari ishlab chiqiladi. Xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash bo‘yicha respublika kengashining ishchi organlari past ko‘rsatkichli indikatorlarga mas’ul davlat organlari bo‘yicha soha va tarmoqlardagi mavjud tizimli xatoliklarni bartaraf etish loyihalarini Taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishga qaratilgan har yillik davlat dasturlariga kiritadi. [1] O‘zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglardagi va alohida tarkibiy indikatorlardagi o‘rnini yaxshilash uchun mas’ul vazirliklar, idoralar va tadqiqot institutlari rahbarlari “O‘zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda” yagona portalida e’lon qilinadigan axborotlarning ishonchligi uchun shaxsan javobgar hisoblanadi. [2] Xalqaro reyting va indekslardagi mamlakatimiz o‘rnining yaxshilanishi ko‘p jihatdan qabul qilinayotgan qonunlarning joylardagi ijrosiga bog‘liq. Shuning uchun ham kengash tarkibiga mahalliy hokimlar kiritildi. Bu esa qonun talablarining joylardagi ijrosi yuzasidan muammolarni vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi. Shu orqali bu yo‘nalishdagi ishlarda parlament, vazirlik va idoralar hamda mahalliy hokimliklarning o‘zaro hamkorligi ta’minlanadi, sansalorlik holatlarining oldi olinadi, barcha ishlar muvofiqlashtirilgan

holda tashkil etiladi. 2019-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) tomonidan har yili e'lon qilinadigan inson taraqqiyoti bo'yicha hisobotlarida sog'liqni saqlash, ta'lim va daromadlar bo'yicha milliy taraqqiyotni o'lchaydigan Inson taraqqiyoti indeksi (HDI) bo'yicha O'zbekiston Respublikasi 189 mamlakat va hududlar orasida 108-o'rinni egallagan. 2019-yilgi Inson taraqqiyoti hisoboti (HDR) "O'rtacha daromad ko'rsatkichlaridan tashqari, bugungi kunda: XXI asrda inson taraqqiyotidagi tengsizliklar" deb nomlanadi va faqat iqtisodiy o'sishdan tashqari rivojlanish taraqqiyotini o'lchashga yangi yondashuvlarni taqdim etadi. 2021 yilda O'zbekiston uchun ustuvor hisoblangan Statistik salohiyat indeksi, Jahon mamlakatlari demokratiyasi indeksi, Huquq ustuvorligi indeksi, Raqobatbardosh sanoat unumdorligi indeksi, Global innovatsion indeksi, Boshqaruv sifati indikatorlari kabi bir qator xalqaro reytinglardagi o'rni yaxshilandi. Xususan, Jahon bankining Statistik salohiyat indeksida O'zbekiston 2020 yilda 2019 yilga nisbatan 16 pog'onaga ko'tarilib, 146 ta mamlakat orasida 61 – o'rinni (2019 yilda – 76-o'rin) egalladi. [6] Jahon odil sudlov loyihasi tashkiloti tomonidan e'lon qilingan Huquq ustuvorligi indeksining 2021 yilgi nashrida O'zbekiston 14 pog'ona ko'tarilgan. O'zbekiston uchun berilgan baholar 4,1 foizga oshib, bu borada eng yaxshi natija ko'rsatgan uchta davlatdan biriga aylandi.[4] Doing Business reytingi kichik va o'rta biznes yuritish osonligi darajasini ifodalaydi. Hozirgi paytda bunda jami 11 ta indikator baholanadi: yangi ishni tashkil qilish, qurilishga oid ruxsatnomalar olish, elektroenergiyaga ulanish, mol-mulkni ro'yxatdan o'tkazish, kredit olish, minoritar investorlarni himoyalash, soliqlarni to'lash, transchegaraviy savdo, shartnomalarga rioya qilish mexanizmlari, bankrotlik, shuningdek mehnat bozorini tartibga solish osonligi. Doing Business – mamlakatlar investitsiyaviy iqlim holatini tavsiflovchi eng ommaviy reytinglardan biridir. 2019-yilda O'zbekistonga 76 – o'rin berilgan edi. 2012 yilga taqqoslaganda O'zbekiston 78 pozitsiyaga ko'tarildi.[5] Xulosa O'zbekiston Respublikasi Xalqaro reyting va indekslarni baholash hamda reyting metodologiyasining nazariy muammolariga ustuvor ahamiyat beradi. Ular ushbu reytinglarda qo'llaniladigan baholash mezonlarining to'g'riligi, adolatliligi va dolzarbligini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu nazariy masalalarni hal etish orqali O'zbekiston xalqaro reytinglarda o'z mavqeini oshirish va jahon miqyosida raqobatbardoshligini oshirishni maqsad qilgan. Shuni e'tiborga olish kerakki, reytinglar muayyan indeks va baholash yiliga qarab farq qilishi mumkin. O'zbekiston hukumati xalqaro reytinglarda o'z o'rnini yanada oshirish uchun islohotlar va takomillashtirishga ustuvor ahamiyat berishda davom etmoqda. O'zbekistonda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish bir necha tarmoqlarga qaramlikni kamaytirish va yanada muvozanatlashgan hamda barqaror iqtisodiyotni yaratishga qaratilgan. O'zbekiston ko'plab tarmoqlarni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga ko'maklashish, investitsiyalarni jalb etish va aholi uchun ish bilan ta'minlash

imkoniyatlarini yaratishga intiladi. Yagona sektorga qaramlikni kamaytirish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish mamlakat raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. O'zbekistonda infratuzilma va inson kapitalini rivojlantirishga sarmoya kiritish bilan birga, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, turizm va innovatsiyalar kabi sohalarni rivojlantirishga e'tibor qaratilishi lozim. Reyting va indekslardagi yaxshi pozitsiya mamlakatga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning katta oqimini jalb qilishi mumkin. Investorlar ko'pincha biznes muhiti, iqtisodiy barqarorlik va potentsial daromadlarni baholash uchun ushbu reytinglarga tayanadilar. Reytinglarning yaxshilanishi investorlarning ishonchini oshirishi va ularni O'zbekistonni hayotiy sarmoyaviy yo'nalish sifatida ko'rishga undashi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 18.05.2022 yildagi PQ-246-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 25.02.2019 yildagi PQ-4210-son
3. <https://yuz.uz/uz/news/xalqaro-reyting-va-indekslar>
4. https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonning-xalqaro-reytinglardagi-orni-qanday_332385
5. <https://invest.gov.uz/uz/investor/uzbekistan-v-mezhdunarodnyh-rejtingah/>
6. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Rivojlanish dasturi